

Publicații activiste progovernamentale românești din Ungaria dualistă.

Discursul politic al ziarelor “Patria” și “Viitorul”

Vlad POPOVICI

Studiul de față își propune să facă introducerea într-un subiect total ignorat până în prezent: grupările politice românești moderate, progovernamentale, din Ungaria dualistă. Alături de activiștii din cadrul Partidului Național Român din Transilvania (în continuare PNRT) și, după 1881, al Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria (în continuare PNRTU), care se desemnau după fiecare conferință și continuau să rămână în pasivitate pentru a nu deranja „solidaritatea”, au existat și curente ce au încercat să susțină mișcări activiste, independente de linia oficială. Ocultate de istoriografie, din cauza impactului slab pe care l-au avut în epocă, dar și din cauza sentimentului că au reprezentat deviații de la cauza națională, aceste grupări și discursul pe care l-au promovat trebuie recuperate, fie și numai pentru motivul că, uneori, prin jocul împrejurărilor, au determinat traseul politic al altor facțiuni din interiorul PNRTU.

În perioada 1865-1890, în Ungaria au apărut cel puțin două ziare românești cu orientare pronunțat activistă, ambele la Budapesta: “Patria” și “Viitorul”. Deși legate mai degrabă de mișcarea și tradițiile activiste bănățene, aceste publicații și grupurile politice din jurul lor au inclus și personalități ardelenice, iar impactul mediatic asupra teritoriilor intracarpatică este de necontestat. În asemenea aventuri politice nu au fost implicați decât foarte puțini lideri de primă mână, iar sursele documentare sunt relativ sărace¹, ceea ce face, momentan, imposibilă reconstituirea, într-o mai largă măsură, a structurii și activității acestor grupări. În lipsa unei prosopografii a mișcării naționale, multe dintre figurile activismului progovernamental rămân foarte puțin cunoscute, iar numele din structura teritorială a Partidului Moderat Român (în continuare PMR) nu spun, în marea lor majoritate, nimic. În aceste condiții, scurta incursiune în discursul jurnalistic pe care o propunem mai jos are doar valoarea unei introduceri, pe care sperăm ca cercetări ulterioare să o dezvolte, recuperând într-o cât mai mare măsură și această parte a istoriei politice a monarhiei dualiste.

Discursul politic al ziarului “Patria” (1871-1872)

Apărut între septembrie 1871 - septembrie 1872 la Pesta², jurnalul reprezenta interesele unei așa numite „partide deakiste românești”. Date despre membrii consorțiului care deținea acțiunile publicației așteaptă să fie recuperate, singurii nominalizați în paginile ziarului fiind redactorii responsabili: Francisc Virgiliu Oltean (septembrie 1871 - aprilie 1872), Romul Ulpiu Preda (aprilie - iunie 1872), Iuliu Popovici (din 14 iunie 1872). Din păcate nu s-au păstrat primele numere, cele în care era definit programul și conduita politică a editorilor, dar discursul promovat permite plasarea lor, fără dubii, în tabăra guvernamentală.

Cea mai interesantă dintre ideile promovate de gruparea ce susținea apariția “Patriei” este renunțarea la criteriul național ca formă de organizare politică. Această inițiativă, extrem de modernă de altfel, este cea care

¹ Nu există o arhivă a acestui partid identificată până la ora actuală iar referințele bibliografice sunt minime. Discursul jurnalistic rămâne, momentan, singura sursă consistentă care ni se oferă, nici aceasta însă integral, deoarece colecțiile celor două jurnale sunt caracterizate de mari lipsuri. “Patria”, care nu apare decât un an, între 1871/1872, beneficiază de o colecție rarefiată la Biblioteca Academiei Române filiala Cluj, iar colecțiile ziarului “Viitorul” aflate la Biblioteca Centrală Universitară Cluj și Biblioteca Academiei Române filiala Cluj se prezintă în stare bună doar pentru primele șase luni de apariție, ulterior exemplarele fiind din ce în ce mai rare.

² Ion BIANU, Nerva Ildoș, Alexandru Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice românești*, tom I, București, 1913, p. 484.

face diferența între linia politică a "Patriei" și orice altă formă de activism românesc, inclusiv cel al moderaților progubernamentali din 1884. Articolele de fond ale publicației susțin necesitatea modernizării vieții publice a românilor prin coagularea lor în jurul unor doctrine politice și nu pe baze etnice: „*De alta parte, din punctu de vedere alu constituțiunei tieiei, si din punctu de vedere alu statului si alu intereselor nostre comune, aflamu de forte periculosu acelu principiu pronunțiatu, ca concetatiunii patriei nostre se formeze partide dupa limba si nationalitate si nu dupa principii politice*”³. Dacă alte forme ale activismului, fie și guvernamental, rămâneau fidele organizării în partide naționale, grupul de la "Patria" cerea insistent înrolarea românilor în partidele politice maghiare și, evident, de preferat în cel deakist, atunci la putere: „...*politic'a cea mai ratiunabila ar fi, daca romanii deachiani s'aru insoci cu deachistii celorlalte nationalitati ca se alega de deputatu un deachistu*”⁴.

Renunțarea la ideea partidului național ca formă de reprezentare a intereselor românilor era consecința directă a perspectivei proiectate de jurnal asupra realităților din Imperiu. O puternică doză de filomaghiarism caracterizează această perspectivă, românilor fiindu-le permanent amintită situația lor de cetățeni ai statului național maghiar, patria la care face referire și titlul periodicului⁵. Fundamentul constituirii statului fiind compromisul din 1867, orice atitudine de condamnare sau refuzul recunoașterii acestuia sunt din start înfierate: „*O multime de cestiuni vitale pentru noi romanii au remasu si voru remane nedeslegate pana atunci, pana candu noi cu totii nu vomu dice: nu atacamu Art. XII din anulu 1867 pentru ca acela pre noi, ca pre romani, nu ne asupresce*”⁶. Alături de acceptarea compromisului, românii trebuiau să renunțe și la pretențiile asupra autonomiei Transilvaniei: „*noi romanii n'avemu nici o pofta d'a desparti Transilvani'a de Ungari'a si prin acest'a a nimici integritatea tieiei*”⁷.

Pornind de pe asemenea poziții doctrinare, problema drepturilor naționale căpăta o cu totul altă dimensiune, căci, oricât de guvernamentali, până și redactorii "Patriei" recunoșteau necesitatea reglementării acesteia: „*ea se poate amana pe unu timpu mai lungu sau mai scurtu, dar' de o amanare eterna, ad calendas graecas nu poate fi vorba*”⁸. Obținerea unor drepturi era însă condiționată, la fel ca în discursul guvernamental, de intrarea în zona constituțională a politicii prin activism, recunoașterea stării de fapt din Transleithania și, evident, cereri moderate: „*Parol'a nostra a fostu si este: moderatiune precumpanita in pretensiunile nostre romanesci, activitate neobosita pe terenulu constitutionalu si spiritu de impacatiune fatia cu maghiarii (...)* Pentru a pote conta la unu rezultatu favoritoriu pentru causele nostre, apare inainte de tote de recerintia principala, ca basa legala, impacatiunea cu Austria depusa in articolulu de lege XII din anul 1867 sa nu fie atacata de catra romani”⁹.

Dezideratul polarizării politice în funcție de criterii pur doctrinare este dificil pus la încercare atunci când, chiar deakistii români recunosc necesitatea acordării unui interes special cauzelor naționale: „*Pusetiunea nostra, a romanilor deakisti, este deci cu multu mai grea decatu pusetiunea maghiarilor seu nemtiloru deakisti, deorece noi avemu detorinta dupla, 1-a a lucra, din punctu de vedere generalu alu partidei, pentru principiile deakiste, 2-a a lucra pentru interesele nostre speciale romanesci intre marginile legii si cu padirea integritatii patriei nostre*”¹⁰.

În spiritul acestei idei, "Patria" va găzdui în paginile sale, ocazional, și atacuri la adresa structurilor locale patronate de guvern. Un exemplu în acest sens este protestul împotriva menținerii lui D. Ujfalusi în funcțiile de comite suprem de Satu Mare și Chioar, ambele zone fiind majoritar românești¹¹. E adevărat, în spiritul legii, se mai invocă și imposibilitatea cumulului a două asemenea funcții, dar inițiativa rămâne oricum notabilă, arătând că exista o oarecare tendință de depășire a liniei guvernamentale. Regăsim însă și cazuri în care, în afacerile românești, poziția jurnalului pestan s-a identificat perfect cu cea a guvernului, de exemplu în chestiunea desființării ultimelor rămășițe ale graniței militare nășăudene. Fără să amintească nimic despre

³ „Patria”, II, 1872, nr. 46, 22 Aprilie/5 Mai, p. 1. (În toate reproducerile textuale din ziare am păstrat grafia epocii, deoarece, deși puțin mai greoaie din cauza formei etimologice utilizate, este, totuși, inteligibilă)

⁴ *Ibidem*, nr. 65, 14/26 Iunie, p. 1.

⁵ *Ibidem*, nr. 79, 16/28 Iulie, p. 1.

⁶ *Ibidem*, nr. 57, 21 Mai/2 Iunie, p. 1.

⁷ *Ibidem*, nr. 46, 22 Apr./5 Mai, p. 1.

⁸ *Ibidem*, nr. 40, 7/19 Aprilie, p. 1.

⁹ *Ibidem*, nr. 53, 12/24 Mai, p. 1.

¹⁰ *Ibidem*, nr. 48, 27 Aprilie/10 Mai, p. 1.

¹¹ *Idem*, I, 1871, nr. 16, 6 Decembrie/24 Noiembrie, p. 1.

beneficiile aduse de sistemul grăniceresc românilor, ziarul salută inițiativa guvernului, care oprise vărsarea sângelui ardelenilor „*pentru interesele, în cele mai multe cazuri egoistice, ale unei clice militare dela curte*”¹².

Linia progubernamentală se lasă mult mai ușor identificată în articolele de fond care analizează viața politică a Ungariei. Orice inițiativă a opoziției este din start condamnată iar aceasta este prezentată ca fiind mult mai periculoasă decât guvernul: „*Acuma, candu unele intemplaninte mai tardie din corpul legislativ si de prin press'a opositiunale dovedescu eclatantu, ca opositiunea de astadi este cu multu mai periculos'a pentru natiunalitati decat partida guvernamentală*”¹³.

Viitorul prim ministru, Tisza Kalamán, pe atunci în opoziție, era una dintre țintele predilecte ale atacurilor „Patriei”, indiferent că era vorba de interpelări ale unor miniștrii în dietă sau de acțiunile electorale. Cu ocazia alegerilor din 1872, opoziția ajunge să fie dur atacată sub pretextul încercărilor de cumpărare a voturilor: „*Avem sciri pozitive din mai multe parti ale tieiei si cu deosebire de prin partile locuite de romani, ca opositiunea cortescesce nu numai cu felu de felu de promissiuini, cari prin legislatiune niciodata nu se vor accepta, ci lucr'a diua, in vederea lumei, cu bani, bucate si beuturi spre corumperea alegetorilor. Romanii nostri in unele parti de doue saptamane incoce au vin si vinarsu in abundentia gratis; cei seraci capeta sume mai mici anticipative, cei cu influentia: sume marisore*”¹⁴. Chiar și candidații Partidului Național Român din Banat (în continuare PNRB) sunt acuzați de utilizarea acestor practici electorale, susținându-se că familia Mocsonyi ar fi cheltuit, pentru a obține voturi, 43.000 fl. v.a. doar în Făget și Arad, sumă, evident, exagerată¹⁵.

Alături de opoziția liberală maghiară, nici opoziția naționalităților nu a fost menajată în paginile „Patriei”. Dacă pentru Transilvania se acuza menținerea pasivității politice, bătălieni erau învinovați de prea dese colaborări cu sârbii. Primul eveniment major față de care se ia atitudine este înaintarea către Dietă a unei rezoluții semnate de șapte deputați români și de Svetozar Miletić. Considerând că aceasta cuprinde în mare parte deziderate panslaviste, redacția „Patriei” ia atitudine, acuzând și faptul că fusese lăsat să o înainteze deputatul sârb: „*Au nu este batjocura poporului romanu, care a trimisu pre cei siepte allegati la legislatiune spre aperarea si eluptarea dreptelor pretensiuni ale romaniloru, candu ei uitandu-se de lipsele cele multe ale poporului roman spriginescu politic'a unui serbu fantastu, apera principii panslavistice si se obtendu de reprezentantii intereselor slavice*”¹⁶.

Mai mult, deputații români din Dietă sunt acuzați constant de lipsa de activitate parlamentară: „*Impregiurarea, ca deputatii nostri romani nici chiar acuma, candu in legislatiune se desbatu interesele cele mai importante ale tierrei, n'afla de demnu a intra in desbatere generala si speciale a budgetului, care arata icon'a cea mai adeverata a vietei statului – este o adevarata calamitate*”¹⁷. În aprilie 1872, „Patria”, nemulțumită de conclusele conferințelor naționale de la Arad și Becicherecul Mare, lansează noi atacuri împotriva sârbilor și a PNRB¹⁸. O polemică de presă are loc, în paralel, cu ziarul „Albina”.

Atitudinea față de pasivismul ardelenilor nu a fost nici ea mai înțelegătoare: „*Passivitatea, cea adorata de romanii ardeleni i arde acum la degete; striga toti din tote partile chiaru prin jurnalele pasivistilor, ca suntemu batjocoriti, suntemu eludati si insielati; totodata apeleza la fiecare romanu adeveratu a fi activu in gradul celu mai mare pentru sustinerea drepturilor nostre politice prin – municipii*”¹⁹. În unele cazuri discursul leagă pasivitatea de reprezentările sociale ale tarelor corpului etnic²⁰: „*...passivitatea ca o bola lipicioasa ne-a slabitu in tote lucrarile nostre publico-politice, - dovedescu, că in tote drepturile politice amu fost passivi, nepasatori si lenesi*”²¹. Două sunt acuzele majore aduse acestei atitudini politice: neimplicarea în viața politică nici măcar la nivel comitatens și municipal²² și, mai grav, faptul că prin neparticiparea în Dietă s-ar fi pierdut oportunitatea obținerii unor condiții legislative mai puțin dure în chestiunile care îi priveau pe români: „*Nu voim a dice prin*

¹² *Ibidem*, nr. 17, 9 Decembrie/27 Noiembrie, p. 1.

¹³ *Ibidem*, nr. 15, 20 Noiembrie/2 Decembrie, p. 1.

¹⁴ *Idem*, II, 1872, nr. 45, 20 Aprilie/3 Mai, p. 1.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 56, 13/31 Mai, p. 1.

¹⁶ *Idem*, I, 1871, nr. 19, 3/16 Decembrie, p. 1.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 20, 7/20 Decembrie, p. 1.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 41, 9/21 Aprilie, p.1; *Idem*, II, 1872, nr. 46, 22 Aprilie/5 Mai, p. 1.

¹⁹ *Idem*, I, 1871, nr. 14, 17/29 Noiembrie, p. 1.

²⁰ vezi ptr. acestea Sorin Mitu, *Geneza identității naționale la românii ardeleni*, București, 1997, p. 187-190.

²¹ „Patria”, I, 1871, nr. 14, 17/29 Noiembrie, p. 1.

²² *Ibidem*.

acest'a, ca daca romanii din Ardealu erau reprezentati in parlamentu, unde majoritatea decide, nici ca se putea accepta – dicem si afirmam in se, ca acele legi, dupa chiarificatiunile detaiate ale romanilor, ce le-aru fi datu ei in sectiuni si in parlamentu, erau cu multu mai blande si cu multu mai favorabile pentru noi, decatu cum sunt ele asta-di, si acest'a intre impregiurarile de feti-a ni prindea mai bine decatu nimica"²³.

Dintre curentele politice românești, doar activiștii ardeleni s-au bucurat de susținerea publicistică a "Patriei". Deși se situau pe aceleași poziții ca și bănașenii și pasiviștii în privința recunoașterii dualismului, sunt menajați de ziarul pestan tocmai pentru că reprezentau alternativa la pasivismul care tindea să se generalizeze. Orice inițiativă care putea schimba atitudinea politică era salutăată, iar conferința activistă de la Sibiu din 5-6 mai 1872 a fost foarte bine primită, corespondentul "Patriei" trimițând un articol exagerat de entuziast²⁴.

În spiritul doctrinei activiste, este subliniat rolul mitropoliților în conducerea mișcării naționale: „*Credemu, ma suntem convinsi, ca Veneratii nostri Metropoliti, indata ce ei in cointelegere si solidaritate vor suscepe firulu actiunii, voru alunga de pe terenulu politicu pre toti siarlatanii si pricolicii nostri, cari in estremitati si in drepturi destructive cerca si cugeta a pote afla salvarea interesselor nostre*”²⁵. Sunt publicate, de asemenea, atât manifestul politic al lui Ioan cavaler de Pușcariu, *Cauza română la 1872*, cât și replica Comitetului Central Electoral activist la conferința pasivistă de la Alba Iulia din iunie 1872²⁶.

Ideea colaborării româno-maghiare, pe care o vom regăsi peste un deceniu în programul PMR, este de asemenea prezentă: „*Si noi asia credem, ca tocmai romanii cu ungerii si ungerii cu romanii au lips'a cea mai mare d'a se intielege unii pre altii*”²⁷. În spiritul aceluiași discurs, se neagă existența oricărei tendințe de maghiarizare: „*Momentul n'a sositu inca credem nici nu va sosi, ca lupii maghiari se vina in adeveru asupra romanilor ca se-i inghita, dar' suntem convinsi, ca daca romanii voru fi vre-o data in atare pericolu de vieti'e, candu in adeveru vore ave lips'a mare de ajutoriul vecinilor nostri, - atunci nimenea nu va mai gandi a ni veni intu ajutoriu*”²⁸. Singurul aspect în care activiștii nu sunt aprobați este susținerea Congresului național: „*Se vede deci, ca ide'a unui congresu nationalu politicu de o parte este in contradicere cu parlamantulu si constitutiunea tiei de alta parte este impracticu si fara nici unu folosu*”²⁹.

Discursul politic activist promovat de jurnalul "Patria" este, cu siguranță, cel mai radical dintre formele acestui curent. Deși redactat la Budapesta, aria sa de impact și interes cuprindea întregul teritoriu al Ungariei, implicându-se direct și în chestiunile politice ale românilor ardeleni. Deoarece pornea de la premisa respectării stricte a criteriilor doctrinare în polarizarea politică, activismul deakıştilor poate fi considerat totodată și una dintre cele mai moderne linii politice încercate de români în perioada dualistă, depășind în mod evident viitorul Partid Moderat al mitropolitului Miron Romanul. Tocmai acest mult prea modern caracter a făcut însă ca grupul deakıştilor să nu se bucure de succes. Priviți, într-o logică a naționalismului, mai degrabă ca trădători și colaboraționiști, nu au reușit să obțină nici măcar sprijinul financiar pentru redactarea ziarului, care își încetează apariția în toamna lui 1872.

Partidul Moderat Român și ziarul "Viitorul" (1884-1885)

Terminologia poate ridica deseori probleme și cauza neînțelegeri. Este și cazul obiectului nostru de studiu, la care suntem nevoiți să ne referim fie ca activism radical fie ca partid moderat, ceea ce ne obligă la câteva scurte considerații terminologice. În spiritul epocii, din punctul de vedere al mișcării naționale, activiștii sunt într-adevăr aripa moderată. Ei înșiși și-au denumit formațiunea Partidul Moderat Român din Ungaria. Punând însă problema într-un studiu care are drept subiect activismul, terminologia necesită reconsiderări: activiștii moderați sunt cei care continuă pe linia PNRTU în timp ce grupul minoritar, constituit în PMR devine automat radical din punct de vedere al ideologiei activiste. În acest sens, ne vom referi pe parcursul studiului la Partidul Moderat Român, cu o ideologie activistă radicală, asociere nu foarte fericită de termeni, dar care exprimă poate mai bine decât orice situația delicată în care se găseau acest tip de grupări, prinse între imperativele politicii „naționale” și presiunile guvernului cu care se aliașeră.

²³ Idem, II, 1872, nr. 36, 29 Martie/11 Aprilie, p. 1.

²⁴ Ibidem, nr. 49, 22 Aprilie/4 Mai, p. 2-3.

²⁵ Ibidem, p.1.

²⁶ Ibidem, nr. 72, 30 Iunie/12 Iulie, p. 1.

²⁷ Idem, I, 1871, nr. 15, 20 Noiembrie/2 Decembrie, p. 1.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Idem, II, 1872, nr. 49, 22 Aprilie/19 Mai, p. 1.

În 1881, mitropolitul ortodox Miron Romanul, la presiunea guvernului maghiar, s-a dezis, într-o circulară, de programul Conferinței PNRTU de la Sibiu, redactând o replică moderată, menită să susțină ideologic un partid “constituțional român” adept al liniei activiste. Cele 10 puncte programatice pe baza cărora urma să se definească linia politică a formațiunii făceau referire la recunoașterea unirii Transilvaniei cu Ungaria și a dualismului, participarea la alegeri și formarea unui club independent în Dieta Ungariei. Spre deosebire de vechii deakști de la 1872, partidul urma să fie organizat pe criterii etnice, subliniindu-se chiar faptul că cei ce vor candida în alegeri urmau să fie de naționalitate română. Era menționat, de asemenea, interesul pe care partidul urma să îl manifeste pentru problemele naționale. Un alt aspect interesant este formularea primului punct al programului: „Scopul principal al Partidei Naționale Române este, a lucra pentru consolidarea statului, prin realizarea principiilor europene de libertate, egalitate și frățietate”³⁰. Atașamentul făliș față de pricipiile liberale europene era de fapt declarația de adeziune la linia guvernamentală a liberalilor tiszaiști.

Din cauza neîntrunirii numărului necesar de membri ședința de constituire nu a mai avut loc și nici circulara prin care se impunea preoților participarea la alegeri nu a avut prea mult succes. În comitatul Turda-Arieș, de exemplu, un singur preot, beat și acela, a participat la votare³¹. Ideea a fost reluată în 1884, când a fost înființat, în martie, Partidul Moderat Român. Programul acestei grupări, care îi avea în frunte pe Miron Romanul, Iosif Gall, deputat dietal, și George Szerb se declara de acord cu hotărârile Conferinței de la Sibiu, exceptând punctele șapte și nouă: votul universal, respectiv nerecunoașterea dualismului. PMR recunoștea dualismul, alipirea Transilvaniei la Ungaria și adoptase ca tactică politică activismul³².

Apariția PMR și mediatizarea sa fuseseră bine pregătite, încă din anul precedent. Criza “Telegrafului Român”, în urma căreia Nicolae Cristea, însoțit de viitorii tribuniști, părăsise redacția în toamna anului 1883, lăsase în mâinile mitropolitului Miron Romanul un ziar românesc influent și cu o puternică tradiție activistă în spate, iar apariția “Viitorului” de la 1 ianuarie 1884, a contribuit la intensificarea discursului moderat. În jurul nou-înființatului jurnal s-a coagulat nucleul Partidului Moderat.

Nu cunoaștem exact care a fost numărul de membri ai formațiunii, dar lista parțială a celor prezenți în 14 martie 1884 la conferința de la Budapesta ne poate oferi o minimă idee în legătură cu simpatizanții inițiali. Din cei 44 nominalizați majoritatea provin din părțile vestice și își desfășurau activitatea la 1884 în Banat sau Ungaria. Dintre cei care în acel moment activau în Ardeal sunt prezenți doar 6 : 2 blăjeni (Ludovic Ciato și Alexandru Grama), 3 sibieni (mitropolitul, Ilarion Pușcariu, Ladislau Pop Harșian) și Ioan cavaler de Pușcariu. În aceeași listă îi regăsim pe mai vechii votanți proactiviști de la Miercurea: Samuil Poruțiu și Iosif Hoszu³³. În Comitetul Central Electoral al PMR (în continuare CCE) au fost aleși: Miron Romanul, George Szerb, Cornel Diaconovich, Demetri Bonciu, Ludovic Ciato, D. Oprisiu, Sigismund Catoc, Athanasiu Cimponeriu, Gerard Venter, Lazar Ionescu, Leontin Simionescu.

E foarte probabil ca nu toți cei prezenți la Budapesta în 14 martie să fi împărțit în întregime ideile programului PMR. Ioan cavaler de Pușcariu, de exemplu, nu era mulțumit de atitudinea mult prea guvernamentală a “Viitorului”, la care colabora³⁴. Alți participanți (L. Ciato, C. Diaconovich, A. Grama) pot fi regăsiți ulterior printre membrii CCE al PNRTU.

Organul oficial de presă al partidului era ziarul “Viitorul”, care apărea de trei ori pe săptămână la Budapesta și care, pe perioada scurtei sale existențe (ianuarie 1884-martie 1885)³⁵, va reprezenta un adversar constant al publicațiilor mișcării naționale. Sub deviza *Activitate și Legalitate. Dreptate și Frățietate!* (vechea deviză din 1881) jurnalul va dezvolta un discurs moderat, progubernamental. Nu cunoaștem numărul de abonați ai “Viitorului”, dar sistarea apariției în 1885 arată că nu fusese bine primit. În ceea ce privește aria de răspândire, credem că se reducea, în mare măsură, la părțile vestice și Ungaria. Această supoziție pleacă de la constatarea că, în timp ce ziarele importante publicau mersul trenurilor pentru întreaga zonă românească și Ungaria, pornind de la Budapesta, “Viitorul” publică mereu doar mersul trenurilor pe liniile vestice, din Banat, Serbia și Ungaria actuală, adică pentru zonele în care avea mai mulți abonați.

³⁰ Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau Luptele politice ale românilor de sub coroana ungară*, vol. VII, Sibiu, 1913, p. 35-37.

³¹ Keith Hitchins, Liviu Maior, *Corespondența lui Ioan Rațiu cu George Bariț 1861-1892*, Cluj, 1970, p. 225.

³² T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 142-144.

³³ „Viitorul”, I, 1884, nr. 35, 20 Martie/1 Aprilie, p. 2.

³⁴ *Ibidem*, nr. 34, 15/27 Martie, p. 1.

³⁵ I. Bianu, N. Hodoș, Al. Sadi Ionescu, *op. cit.*, p. 770-771.

Încă din primele numere publicația activistă și-a luat rolul în serios, susținând că guvernul acționase moderat în chestiunea legilor învățământului atunci când opoziția ceruse introducerea limbii maghiare ca materie obligatorie în toate școlile și la toate nivelurile³⁶. De asemenea, „Viitorul” și presa guvernamentală maghiară nu intrau în polemici: *“Sunt foi, cari porta un ton mai moderat si areta careva bunavointia facia de noi și aceste sunt a se cata mai mult între foile partidului guvernamental, dar’ apoi sunt multe de acele, pre cari le conduce ura nedumerita facia de natiunalitatea nostra si folosesc, ori shimonosesc tot evenimentul cât de neinsemnat, spre a ne pote infera de rei patrioti”*³⁷.

Înainte a alegerilor guvernului i s-a făcut campanie electorală: *“Partid’a liberală și guvernul ieșit din sânul ei a arătat cu fapta, că se muncește să îndrepte multe din relele trecutului, să îmbunătățească soarta poporului. Opozițiunea umblă cu promisiuni goale”*³⁸, dar nu au lipsit nici criticile, când s-au luat în discuție problemele naționale: *“...când privim însă la reformele anuntite mai în urmă, atunci trebuie s-a marturisim, că noi nu putem fi îndestulați întru tote și cu aceste rezultate câștigate. Nu putem fi îndestulați pentru ca artichul de lege XLIV din 1868 despre îndreptățirea națiunalităților ni se pare a fi desconsiderat în mai multe dispușețiuni a le sale privitorie la înstructiunea publică și la administrațiune”*³⁹.

Prima prevedere a programului moderat era plasarea pe terenul constituțional și purtarea oricăror lupte politice doar în limitele legii: *“În tote acțiunile sale va lua de baza legalitatea, stând pe terenul constituțiunei tierei. Acesta înse nu împedeca a lucra pentru unei seu altei legi pre cale constituționale dca aceea este vatematoria pentru interesele patriei, ori ale natiunalității sau ale bisericelor nostre”*⁴⁰. Prin legalism se înțelegea însă și recunoașterea unirii Transilvaniei și a compromisului din 1867, considerate condiții *sine qua non* ale oricărui demers politic: *“Cine nu recunoasce dualismul, cine ataca uniunea Transilvaniei cu Ungari’a, acel’a e un inimic neimpacaver al statului Ungar, acel’a e reu patriot, cu atari omeni nu putem sta nici la vorba, precum d.e. nu-l va primi de bun patriot nici în Romani’a pe acela...”*⁴¹.

Legalismul implica inevitabil și activismul politic, pentru a cărui justificare viitoriștii pledează constant. Cheia de boltă a discursului o constituie asocierea activismului politic cu activitate în toate domeniile vieții publice. Activismul politic ar fi doar unul dintre aceste domenii, important, dar nu singular. În lipsa unei constante activități din partea românilor, aceștia nu pot fi considerați buni patrioți, căci a fi un bun patriot/cetățean înseamnă și implicarea în viața publică: *“...înaintarea nostra e conditiunata dela doue lucruri principali: antaiu dela administrațiunea buna justiciara, financiara și politica, a doua dela harnicia nostra, dela insusirile nostre proprie (...) Cumca administratiunea justiciara, financiara și politica se fie cât mai perfecta, este în interes general al tuturor patriotilor adeverati, fara deschilinare de nationalitate. Eata dar îndata un teren vastu de interese identice între români și unguri”*⁴².

Activitatea nu ține doar de implicarea în „treburile cetății” ci și de menținerea identității și a profilului moral al corpului etnic: *“Trecând la a doua recerintie a prosperarii poporatiunei, la harnicia propria de a se folosi de condițiunile generali, de drepturile, favorurile, cari compet fie-cărui cine, aci depind mult dela crescerea, dela cultur’a si puterea morale a poporului; aci eara e un campu multi amitoriu de activitate pentru inteligenția. (...) În zadar pot fi garantate pre hartia drepturile cele mai frunoase pentru un popor, deca el în urma decadienței sale morali ori materiali, nu se scie folosi de ele, pâna când poporul harnic și pra lângă drepturi mai restrânse se scie validita”*⁴³. În lipsa activității, care trebuie promovată de sus în jos, de către intelectuali, există pericolul ca întregul corp etnic să fie afectat. Regăsim aici aceeași relație între pasivitate și lene ca și în discursul “Patriei”: prin pasivitate spiritul național nu se mai exersează și devine viciat, alunecând spre letargie și, în final, extincție: *“...pasivitatea produce amortirea poterilor și ea e calea cea mai scurta spre adormirea totala, adeca spre perire”*⁴⁴.

³⁶ „Viitorul”, I, 1884, nr. 22, 15/27 Februarie, p. 1.

³⁷ *Ibidem*, nr. 7, 12/24 Ianuarie, p. 1.

³⁸ *Ibidem*, nr. 64, 31Mai/12 Iunie, p. 1.

³⁹ *Ibidem*, nr. 57, 12/24 Mai, p. 1.

⁴⁰ *Ibidem*, nr. 1, 1/13 Ianuarie, p. 1.

⁴¹ *Ibidem*, nr. 10, 19/31 Ianuarie, p. 1.

⁴² *Ibidem*, nr. 1, 1/13 Ianuarie, p. 1.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*.

În plan politic, prioritatea trebuia să fie nu negarea sistemului (așa cum făcea programul PNRTU, care nu recunoștea unirea Transilvaniei și dualismul) ci lupta pentru aplicarea corectă a legilor în vigoare: *“In loc de a perde vremea cu atacuri far’ de folos în contra atator legi, prin care ne dusimaniin numai tot mai tare ci întreaga natiune maghiară, fara se potem învinge; ar fi mai bine se ne ocupam cu aplicarea legeri de nationalitate, se ne concentrăm programele pre langa validitatea drepturilor nostre nationali date în aceea lege”*⁴⁵. Pasivitatea nu putea fi decât dăunătoare și ineficientă, în viziunea moderaților, deoarece românii nu aveau forța necesară pentru a bloca întregul sistem politic și administrativ: *“...ce e drept nu din vina nostra ci în urma relelor din trecut ne lipsesc forțele unei passivității, carea la cas, cand nu avem alta cale si alte mîdiloce, sa pota produce ea in sa-și rezultate bune pentru o cauza drepta”*⁴⁶.

Pornind de la aceste premise, dezbaterile în care s-au implicat moderații, prin intermediul “Viitorului”, au vizat permanent Partidul Național și atitudinea politică a acestuia. Principala acuză adusă de activiști consta în nejustificata extindere a ideii de solidaritate asupra întregului corp etnic românesc, fapt care pune în umbră grupările minoritare. Nici chiar în interiorul PNRTU, susține “Viitorul”, nu există solidaritate: *“Conducătorii și fruntașii natiionali din 1881 înse, în instrucțiunile lor date agenților lor pentru alegătorii din comitate, au oprit pe aceștia de a se declara în conferiențele lor particulare în privința a passivității seu activității. Si astfel s’au fabricat concluse bune numai de parada diuaristică spre solidaritatea Românilor în passivitate, concluse dezavuate chiar prin actul alegerii, la care alegătorii români au participat cu toții cu voturile lor”*⁴⁷.

Polemici au fost purtate și cu presa românească, mai ales în primăvara anului 1884, pe diferite subiecte. “Viitorul”, de exemplu, nu agreează inițiativa CCE al PNRTU de a fonda un institut tipografic în Sibiu pentru a tipări un cotidian românesc⁴⁸. Motivând că în Sibiu există deja Tipografia Arhidieceșană, se sugerează înființarea unei noi tipografii românești, în alte centre: Lugoj sau Cluj⁴⁹. Apariția “Tribunei”, rivala proiectatului ziar al CCE al PNRTU, a fost inițial complet neglijată de jurnalul budapestan. Abia după intrarea cotidianului sibian pe piață a început o dură polemică, inițiată de “Viitorul”. Pretextul a fost găsit într-un articol al “Tribunei” care cerea “garanții materiale” pentru participarea românilor la viața politică a Ungariei⁵⁰ și, odată inițiată, disputa s-a sfârșit doar prin încetarea apariției “Viitorului”. Nici relațiile cu “Gazeta Transilvaniei” nu au fost mai bune, ziarul moderat fiind acuzat atât în baza liniei politice – apropierea de maghiari, programa moderată – cât și în ceea ce privește realizarea sa - folosirea unei ortografii greoaie, calitatea îndoielnică a redactorilor⁵¹. “Luminătorul” din Timișoara și “Observatorul” lui George Bariț au atacat, de asemenea, “Viitorul”, iar în “Românul” apare chiar o știre conform căreia acesta ar fi apărut la ordinul Împăratului, cu bani ai guvernului Tisza⁵². Dintre jurnalele românești, doar “Telegraful Român”, controlat de mitropolitul Miron, a făcut o primire bună oficiului PMR.

În martie 1885, ca urmare a slabului impact avut printre români, “Viitorul” își încetează apariția iar redactorul șef, C. Diaconovich, trece în tabăra PNRTU, devenind redactor al “Romanische Revue”⁵³. Dispariția ziarului nu a însemnat și oprirea activității grupului activist guvernamental, dar rezultatele, nici înainte foarte promițătoare, se vor diminua drastic. În părțile vestice funcționează, încă, în 1887, rămășițe ale unei structuri teritoriale a PMR. Dovadă în acest sens stă protestul înaintat de 98 votanți din cercul Recaș, comitatul Timiș, în 5 mai 1887, împotriva concluserilor conferinței electorale a aderenților PNRTU de la Timișoara, care, probabil, proclamase, în buna tradiție națională, solidaritatea în pasivitate⁵⁴. Să menționăm însă că cercul Recaș era fiul lui Iosif Gall, astfel încât persistența unui mic grup activist organizat în zonă nu e chiar neobișnuită.

⁴⁵ *Ibidem*, nr. 24, 21 Februarie/4 Martie, p. 1.

⁴⁶ *Ibidem*, nr. 2, 3/15 Ianuarie, p. 1.

⁴⁷ *Ibidem*, nr. 53, 3/15 Mai, p. 1.

⁴⁸ Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale, fond Visarion Roman, dosar II/54, f. 1-2.

⁴⁹ „Viitorul”, I, 1884, nr. 27, 28 Februarie/11 Martie, p. 1.

⁵⁰ „Tribuna”, I, 1884, nr. 3, 16/28 Aprilie, p. 1; „Viitorul”, I, 1884, nr. 48, 21 Aprilie/3 Mai, p. 1.

⁵¹ *Ibidem*, nr. 5, 7/19 Ianuarie, p. 1.

⁵² *Ibidem*, nr. 8, 14/26 Ianuarie, p. 1.

⁵³ Lucian Giura, Mircea Stoia, *Aspecte privind viața și activitatea lui Cornel Diaconovich (1856-1923)* în *ActaMN*, XIX, 1982, p. 475-485.

⁵⁴ Arhivele Naționale Istorice Centrale București, Fond Partidul Național Român, dosar 20, f. 48-50.

Considerații finale

Alături de pasivism și de activismul moderat, radicalismul manifestat de unele facțiuni progubernamentale vine să completeze tabloul atitudinilor politice ale românilor din statul dualist înainte de 1895. Este evident că nu doar crezul politic a stat la baza inițiativelor activiste progubernamentale: presiunile sau speranța unui sprijin din partea autorităților (în carieră, financiar) au avut și ele un rol important (cazul mitropolitului M. Romanul este elocvent în acest sens). Direcțiile extrem de moderne propuse uneori, cum ar fi polarizarea în funcție de doctrină și nu de etnie, ideea de cetățean cu drepturi și obligații al unei patrii plurietnice, sugerează, însă, o anumită deschidere și capacitatea depășirii, cel puțin la nivelul discursului, a fazei naționalist-romantice. Într-o epocă a naționalismelor și în condițiile politice din regatul maghiar dualist, însă, manifestările unor asemenea grupări nu puteau genera decât mefiență și ostilitate din partea conaționalilor, rezultatul fiind, pe termen scurt eșecul acestui tip de întreprinderi, iar pe termen mediu și lung alunecarea într-o nemerită uitare.

Die aktivistischen regierungsbefüwortenden Publikationen aus dem Ungarn des Ausgleichs. Der politische Diskurs der Zeitungen „Patria” und „Viitorul” (Zusammenfassung)

Der Beitrag holt - zum ersten Mal - die publizistische Rede der rumänischen, Pro-Dualismus orientierten, aktivistischen Vereinen nach. Im '70 und '80 Jahrzehnten des XIX. Jahrhunderts wurden Zusammenarbeitstendenzen zwischen solche rumänische Faktionen und die Regierungen von Ofen dokumentiert. Die Ideen von Aktivismus wurden durch die im Ofen gedruckte Zeitungen („Patria“, 1871-1872; „Viitorul“, 1884-1885) verbreitet. Die öffentliche Unterstützung war aber gering und verursachte der Misserfolg diesen Initiativen und, langfristig, der Mangel von Interesse für dieses Studienthema in der Historiographie.